

**AKP’NİN SURIYELİ GÖÇMEN SÖYLEMİNİ
TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK SENARYOSUYLA
BİRLİKTE OKUMAK**

**READING THE AKP’S DISCOURSE ON SYRIAN
MIGRANTS FROM THE LENS OF TURKEY’S
GEOPOLITICAL SCRIPT**

Özgür BALKILIÇ* & Fatma Armağan TEKE LLOYD**

ÖZ

AKP Suriyeli mülteci krizi ile baş etmek için uzun bir süre boyunca açık kapı politikası uygulamasına karşın, 2011-2018 yılları arasında konu üzerine geliştirdiği söylemsel pratiği kafa karıştırıcıydı. Zira, bu söylemsel pratik uluslararası göç kuramları ve pratikleri örüntüsünü tam olarak takip etmiyordu. Aslında AKP için göçmen krizi, Batı’nın ahlaki ve liderlik sorunlarının geniş yansımalarının bir ürünüydü. Suriye göçmen krizini uluslararası sistemin bir çöküşünün sonucu olarak okuyan Türkiye’nin dış politika pratiklerini temellendirdiği ve meşrulaştırdığı jeopolitik senaryosu AKP’nin görünürde kafa karıştırıcı söylemini kavramamız için bize analitik bir çerçeve sunabilir. Bu makale söz konusu söylemde iki temaya odaklanmaktadır. Birincisi, AKP Suriyeli göçmenleri tanımlarken resmi düzenlemelerde belirtilen herhangi bir statüden ziyade dini temelli bir “misafir” kavramına başvurmaktadır. İkincisi, AKP Suriyeli mülteci krizini, içerisinde Türkiye’ye bir liderlik rolü payesi biçecek

* Dr. Öğr. Üyesi, Abdullah Gül Üniv., İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ozgur.balkilic@agu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0309-583X>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Abdullah Gül Üniv., İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, armagan.tekelloyd@agu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5439-439X>.

* Makale Geliş Tarihi: 31.03.2020
Makale Kabul Tarihi: 18.07.2020

şekilde, uluslararası sistemin daha geniş siyasi ve ahlaki bir krizinin bir sonucu olarak ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç ve Jeopolitik, Suriyeli Mülteci Krizi, Jeopolitik Senaryo, Türkiye'nin Uygarlık Vizyonu.

ABSTRACT

Although AKP employed an open door policy in dealing with Syrian refugee crisis, the way that it shaped its discursive lexicon is puzzling. AKP's discourse does not easily overlap with familiar theories and practices of international migration. Rather for AKP, this crisis was an indication of a broad range problems in the international system, extending from the categorization of migrants to the problems of morality and leadership. As such, Turkey's geopolitical script might provide analytical insights to comprehend AK's seemingly confusing and extended discourse. Specifically, this article focused on two themes in this discourse. First, AKP has utilized a religious based definition of "guest" to refer to Syrian migrants rather than any statuses specified in official regulations. Second, AKP reads the Syrian refugee crisis as a repercussion of larger political and moral crises of the international system, in which it demarcates a leadership role for Turkey.

Keywords: Migration and Geopolitics; Syrian Refugee Crisis; Geopolitical Script, Turkey's Civilizational Vision.

GİRİŞ

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş 2015 yılında uluslararası bir mülteci krizine neden oldu. Bu yılda Türkiye savaştan kaçan milyonlarca Suriyeli için halihazırda bir hedef ve geçiş ülkesi haline gelmişti. Günümüzde Türkiye kamplarda ve kampların dışında 3.5 milyondan fazla Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Dahası, bir milyondan fazla Suriyeli ilk başta Yunanistan'a ve sonra da Makedonya, Sırbistan, Macaristan, Avusturya, Almanya ve İskandinavya'ya Türkiye yoluyla geçmiştir (Düvell, 2018: 227). Türkiye ve çeşitli Avrupa ülkelerine ulaşan göçmen sayısı zaman içerisinde arttıkça, bu insanların nerede kalacakları ve ilgili ülkelerin göçmenlere karşı sorumlulukları gibi konular etrafında bir dizi kamusal tartışma meydana gelmiştir. Böylelikle, Suriyeli göçmen krizi Avrupa ve Orta Doğu'daki taraf ülkelerin kendi uluslararası kimliklerini ve göçmenlerle

ilintili dış politikalarını tekrar gözden geçirdikleri çatışmalı siyasi bir alana doğru hızlı bir evrim geçirmiştir.

Eleştirel jeopolitik yazınından beslenen elinizdeki makale Türkiye'nin Suriyeli göçmen krizi ile ilgili olarak birbiriyle ilintili iki anlatı geliştirdiğini iddia etmektedir. İlk anlatı bir açık kapı politikası ve Suriyelilerin dini temelli bir misafirperverlik söylemiyle kabulünü kapsarken, ikincisi Türkiye'nin kendisini islam uygarlığının lideri ve uluslararası sistemde Batı uygarlığının karşısında alternatif bir ahlaki düzenin temsilcisi konumuna yerleştirmesiyle ilgilidir. Gerçekten de, iktidar partisi AKP, Türkiye'yi hem Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde ve hem de bütün dünyada önemli bir aktör olarak lanse etmektedir, ki bu makalenin de tartışacağı üzere Suriyeli mülteci krizi ile ilgili devlet söylemi ancak bu jeopolitik senaryoyla birlikte anlaşılabilir.

Göçmen akışı daha kapsamlı bir siyasi krize doğru evrildikçe, siyaset bilimciler Türkiye'nin göçmenlere karşı uyguladığı açık kapı politikası ve AKP'nin Avrupa ve Suriye'deki Baas rejimi ile gerilimleri arasındaki ilintiyi açıklama gayreti içerisine girdiler. Dış politika ve göçmenlik arasındaki rabıtaya odaklanan ve gittikçe genişleyen bir yazından beslenen araştırmacılar, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'nin kendi dış politika hedeflerine ulaşmak için araçsalcı bir şekilde kullanılmasına odaklandılar (Greenhill, 2010; Kirişçi, 2005; Mitchell, 1989; Teitelbaum, 1984). Bu gibi çalışmaların en öne çıkanlarından birisi olan Özerim'in araştırması, AKP'nin yeni dış politika anlayışı ve bunun Türkiye'nin göç politikaları ile ilgisi üzerinedir. Özerim'e göre, Türkiye'nin bölgede liderliğe ve daha merkezi bir ülke haline gelmeye soyunması ve bu doğrultuda bir takım stratejik ortaklıklar geliştirmesi, ülkenin dış politikasının da Eski Dış İşleri Bakanı (2009-2014) ve Başbakan (2014-2016) Ahmet Davutoğlu liderliğinde daha agresif bir çizgiye kaymasını da beraberinde getirmiştir (Özerim, 2018). Dolayısıyla Türkiye, Suriyeli göçmen krizini hem Baas rejimini itibarsızlaştırmak hem de düzensiz göçmen akışını engellemek için Türkiye'yi bir tampon bölge dönüştürmenin peşinde koşan Avrupa'ya karşı bir koz elde etmek için kullanmıştır. Türkiye ve AB arasındaki mülteci anlaşmasıyla ilgili olarak benzer bir tartışmaya giren Düvell de, Türkiye'nin asıl stratejisinin kendisini gittikçe artan anti demokratik uygulamalar nedeniyle eleştiren Avrupalı liderleri susturmak olduğunu iddia etmektedir (Düvell, 2018: 229). Aynı şekilde Mencütek ve Aras ise Türkiye'nin Suriye ve uluslararası toplum nezdinde yumuşak gücünü pekiştirmek arzusunun yetkilileri en azından 2014'e kadar güvenlikçi bir yaklaşım uygulamaktan alıkoyduğunu, ancak bu tarihten sonra çatışmaların uzun bir süre devam edeceğini fark eden Türkiye'nin politikalarını güvenlik kaygısıyla yeniden gözden geçirmeye başladığını iddia etmişlerdir (Gökalp-Aras ve Mencütek, 2016;

Tolay, 2016; 216). Aralarındaki farklılıklara rağmen, bütün bu analizler Türkiye'nin Suriyeli göçmenleri bölgesel ve uluslararası dış politika hedeflerini hayata geçirmek için araçsal bir şekilde kullandıkları noktasında birleşmektedirler.

Eleştirel jeopolitik yazınına dayanan bu makale, söz konusu çalışmaların araçsal yaklaşımını kabul etmekle birlikte, Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere karşı geliştirdiği içermeci dilin aynı zamanda ülkenin değişen jeopolitik anlatısıyla da ilgili olduğunu ve yeni anlatının kökeninde iktidar partisinin İslamcı ideolojik hattı olduğunu iddia etmektedir. Eleştirel jeopolitik analizin öncelikli hedefi siyaset ve coğrafyanın dış politikanın söyleminde nasıl etkileşime girdiğini serimlemektir. O'Tuathail ve Agnew'in (1992: 191-197) tartıştığı gibi eleştirel jeopolitik her şeyden önce dış politika pratiklerinin anlamlandırıldığı ve meşrulaştırıldığı söylemleri deşifre etmekle ilgilenir. Dış politika yürütücüleri söz konusu söylemlere dayanarak hareket ederler, dış politika pratikleri coğrafyanın kavranış biçiminden beslenirler ve nihayetinde, devletlerin kendi karasal sınırları dışındaki eylemleri ve bu anlamda diğer ülkelere müdahaleleri coğrafyaya dair yapılan çıkarsamalara dayanan muhakemelerle meşrulaştırılırlar. Bu anlamda dış siyasetin temellerini coğrafi mekanların temsiliyetine dair olan ve bu coğrafyanın üzerindeki bir ulus ve devlet inşasını meşrulaştıran söylemsel bir pratik atar. Tam da bu noktada, eleştirel jeopolitik literatür, siyasi elitlerin söylemsel olarak inşa ettikleri sözde değiştirilemez ve tarihsel jeopolitik hakikatin ideolojik ve politik saiklerini tartışmaktadır. Bir başka deyişle, coğrafya bir kader olmaktan ziyade belirli ideolojik ve politik süreçlerin sonucunda ortaya çıkan söylemsel bir inşadır. Jeopolitik anlatılar devlet inşasının bir parçası olarak siyaset yapımcılarının dünyayı bazı mekanlar, halklar ve anlatımlarla karakterize ettikleri ve uluslararası siyaseti farklılaşan coğrafi metinlerle değerlendirdikleri söylemsel bir pratiktir.

Eleştirel jeopolitik literatürün jeopolitik söylemle dış politika pratiklerinin arasındaki ilişkiye dair yaptığı tartışmalardan beslenen bu çalışmada Türkiye'nin Suriyeli mülteci krizine dair farklılaşan tepkilerinin Ahmet Davutoğlu'nun uygarlık söylemiyle ve Türkiye için tamamen farklı bir ahlaki ve siyasi mekân inşa etmeye yönelik çabasıyla öne çıkarılan İslamcı ideolojinin belirli normlarına dayanan bir "jeopolitik" söylemin ürünü olduğunu iddia ediyoruz. Türkiye'nin Suriyeli mülteci krizini yukarıda bahsedilen dış siyasi hedeflerini hayata geçirmek için araçsallaştırdığını inkâr etmemekle birlikte, bu çalışmada, Türkiye'de devlet inşasının "ben ve öteki, güvenlik ve tehdit, yakınlaşma ve mesafe koyma, kayıtsızlık ve sorumluluk gibi bazı kavramları ve ahlaki ve/veya estetik kavrayışları tarif eden ve bunları öne çıkartan" diliyle ve söylemsel boyutuyla ilgilieniyoruz (Dalby ve O'Tuathail, 2002: 4). Böylesi bir jeopolitik kavrayıştan

beslenen bu çalışma ne dış politika hedeflerini anlamaya, ne de bu hedeflerin rasyonel kökenlerini incelemeye odaklanmaktadır. Daha ziyade, biz bu çalışmayla araştırmacıları, araçsal bir bakışı açısının ötesinde, mülteciler hakkındaki söylemin “jeopolitik vizyon” tarafından nasıl üretildiğini ve buna mukabil bu vizyonu nasıl yeniden inşa ettiğini anlamaya davet ediyoruz.

Dolayısıyla elinizdeki çalışma AKP’nin Suriye krizi vasıtasıyla jeopolitik kimliğinin altını çizmek çabasıyla geliştirdiği karmaşık söylemsel düzeni ifşa etme çabası olarak görülebilir. Bu düzen karmaşıktır, zira her şeyden önce AKP, diğer devletlerin göçmenleri kabul eden yaklaşımlarını kavramsallaştırmak için bugüne kadar devreye soktuğu geleneksel söyleme (örneğin asimilasyon, insan hakları, emek gücü kıtlığı vs.) herhangi bir şekilde başvurmadan Suriyelilerin haklarını savunuyor görünmekteydi. Dahası, karmaşıklık Türkiye’nin kendi etik ve siyasi kimliğini “Ötekiler”den ayırt etmek için Suriyeli mülteci krizinin farklı boyutlarını sürekli vurgulamasından kaynaklanıyordu ki, Türkiye’nin bu bağlamda “Öteki”leri son dönemde düşmanca ilişkiler geliştirdiği Avrupa devletleri ve müttefikten hasıma dönüşen Baas rejiminden müteşekkildi. Bir başka deyişle, Türkiye’nin iktidar partisi meseleyi tek başına göç politikaları olarak ele almaktan ziyade, Suriyeli göçmen krizinin sorumluluğunu Avrupa ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki ahlaki çöküntüye yüklediği hayli gelişkin bir jeopolitik senaryo kaleme almıştı. Suçlu bölgelerin tersine, devlet yetkililerinin söyleminde Türkiye, “insani krizleri” çözme kapasitesini haiz ahlaki değerlerin temsilcisiydi ve bu yetkililer Türkiye’nin Osmanlı/İslam mirasını ve kendi “İslami uygarlık havzasında” ahlaki liderliği devralmasına yönelik sorumluluğunu özellikle vurguluyorlardı (Yeşiltaş, 2013: 678).

Bu çalışma öncelikle AKP’nin 2002’de iktidarı aldıktan sonra geliştirdiği jeopolitik vizyonu tartışacaktır. Sonrasında 2011-2018 yılları arasında, parti yetkililerinin açıklamalarına ve önde gelen ulusal gazetelerde yer alan demeçlerine dayanarak dört ana eksende geliştirilen resmi mülteci söylem incelenecektir. Bu eksenler, AKP’nin Suriyeli göçmenlerin kimliğini nasıl ele aldığı, AKP’nin İslam dünyasındaki ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika’daki liderlik rolünü nasıl değerlendirdiği, Avrupa’yı çökmüş bir uygarlık olarak nasıl eleştirdiği ve insanı krizlerin çözümünde Türkiye’nin merkezi bir aktör olarak rolünün altını nasıl çizdiği. Analizlerimizde sadece yukarıda belirttiğimiz döneme odaklanacağız; çünkü, çalışmamızın temel amacı AKP’nin jeopolitik söylemi ile göçmen söyleminin kesişim, gerilim ve etkileşimlerini incelemektir. Bu söylem dünyada göç ve göçmenlik üzerine geliştirilmiş ve çokça çalışılmış liberal ve güvenlik merkezli söylemden oldukça farklı ve onlara alternatif teşkil etme özelliği taşımaktadır. Dahası, 2018 yılından sonra, AKP’nin göç söylemi uluslararası

ilişkilerde dengelerin değişmesi ve uygarlık söyleminin zayıflaması ile değişime uğramıştır. Dolayısıyla, ele aldığımız döneme daha iyi odaklanmak için, 2018 sonrası göç politikası konusundaki gelişmeleri makalenin dışında tutacağız.

1. ELEŞTİREL JEOPOLİTİK VE TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK VİZYONU

Son yıllarda eleştirel jeopolitik yazın dış politikayı mekânsallığın coğrafi temsili ve yorumlamasına dayanan bir söylemsel pratik olarak tekrar tarif etmek yönünde bir çabaya kalkıştı (Campbell, 1990; Dalby, 1991; O’Tuathail ve Agnew, 1992; Dodds, 1993 ve 1994; Dalby ve O’Tuathail, 2002). Bu alanda çalışmalarını sürdüren araştırmacılar jeopolitiğin “devlet inşasına soyunan entelektüellerin uluslararası siyaseti mekansallaştırdığı ve bunu belirli türden mekanların, insanların ve anlatıların nitelendirdiği bir dünya olarak sundukları bir söylemsel pratik olarak” eleştirel bir şekilde kavramsallaştırmak gerektiğini iddia ettiler (O’Tuathail ve Agnew, 1992; 192). Eleştirel jeopolitik yazını bu gibi öncüllerden hareketle, uluslararası siyasette olayların gidişatının şekillendiği kalıcı bir jeopolitik gerçeklik olduğunu varsayımında bulunan geleneksel jeopolitik analizin sözde “nesnelci” yaklaşımına meydan okumaktadır. Geleneksel dış politika analizi ve jeopolitiğin karşısında eleştirel jeopolitiği benimseyen araştırmacılar, Foucault’dan esinlenerek sözlü ve yazılı ifadelerin var olan hakikate dair anlam dünyamızı nasıl inşa ettiğini ve bu insanın siyasi ve toplumsal temellerini inşa ederek mevcut siyasi ve politik düzenin devamını sağladığını, adaletsizliklerini ve eşitsizliklerini meşrulaştırdıklarını vurgulamaktadırlar. Dış dünyayı basitçe temsil etmektense inşa eden ve tam da bu anlamda siyasi ve toplumsal süreçlerin sınırlarının ve olasılıklarının altını çizerek insanları harekete geçirme kapasitesini haiz olan söylemsel pratikler, dış politika yürütücülerinin ve düzeni temsil eden organik entellektüellerin kamusal faaliyetlerinin, yazılı ve sözlü ifadelerinin mevcut eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri meşrulaştırmak çabasıyla dış politika faaliyetlerini inşa ettiğini iddia etmektedirler (Dodds, 1994: 193; O’Tuathail ve Agnew, 1992; 192-193). Mevcut ulusal ve uluslararası düzendeki siyasi ve toplumsal eşitsizlikleri hâkim jeopolitik anlatının hangi yollarla meşrulaştırdığına dikkat çeken eleştirel jeopolitik okuluna mensup araştırmacılar, uluslararası siyasetin coğrafi tahayyülünün doğal ya da söylem dışı bir boyutu olmadığına dikkat çekmekte ve siyaset yapıcılarının “dış politika faaliyetlerinde dilsel pratikler aracılığıyla mekanları ve halkları tarif etme biçimlerine” ışık tutmaktadırlar (Dodds, 1993: 71). Bu anlamda eleştirel jeopolitik, sosyal bilimlerde devlet gücünü sadece ülkelerin karasal sınırları içerisinde ele alınmasını sorunsallaştırır ve “karasal tuzak” olarak adlandırdığı bu yaklaşımın aksine, devlet iktidarının devletin sınırlarından ziyade uluslararası alandaki güç mücadelelerine bağlı olarak farklı mekanlarda ve farklı uluslar üzerinde de ifa edildiğini iddia eder. Böylesi bir yaklaşım artık coğrafyanın veya sınırların öneminin kalmadığını iddia etmez. Tam

aksine, devlet gücünün söylemsel olarak ve pratikte mevcut ülke sınırlarının ötesinde güç mücadelelerine girişinin altındaki temel dinamikleri gösterir (Kuus, 2017: 6).

Devletin inşa edildiği ve siyasi bir birim olarak ulusun üzerinde yaşadığı coğrafyanın temsili, iktidarın siyasi vizyonunun özellikle 2002 sonrası ciddi bir dönüşüm yaşadığı Türk dış siyasetinin inşa süreçlerinde önemli bir yer teşkil ediyordu. Türkiye'nin jeopolitik senaryosunun tarihi ve bugünü üzerine çalışan araştırmacılar Türkiye'nin kendi kimliğini ve uluslararası sistemdeki yerini tarif ettikleri iki farklı jeopolitik senaryo olduğunu tartışmaktadırlar. İlk senaryonun izleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve hâkim ideoloji olarak Kemalizme kadar sürülebilir. Yabancı işgaline karşı verilen bir bağımsızlık savaşının sonucunda kurulan bir ülkede Kemalist yönetici elitler, ülkenin bekasına ve ulus devlet inşa projesine tehdit algısı karşısında savunmacı bir jeopolitik söylem geliştirmişlerdi. Bu vizyona “ülkenin yakın güney ve doğusundaki bölgelerin istikrarsızlık ve karmaşaya ve ayrılıkçı ve aşırılıkçı ideolojilere mahkûm, istisnai bir coğrafya” olarak algılandığı bir korumacılık ve özgecilik hakimdi (Yeşiltaş, 2013: 664). Aslında böylesi bir savunmacı jeopolitiğin inşası Kemalizmin kendisini kültürel olarak geri ve sorunlu bir bölge olarak kodladığı Doğu'dan ziyade, modern ve güvenli bir coğrafya olarak kavradığı Batı'da konumlandırmasından kaynaklanıyordu. Söz konusu coğrafi vizyon Türkiye'nin Batı ile bütünleşmeye ve Doğudan olabildiğince uzak durmaya çabaladığı bir ideolojik çerçeve üretmişti. Soğuk Savaş boyunca da Türk dış politikasının söylemsel çerçevesi, ülkeyi istikrarsız Doğu ve komünist düşman Kuzey'dense Batı uygarlığı ve kimliğinin bütünleşik bir parçası olarak tarif etmiş ve dünya ölçeğindeki gelişmeleri bu bakış açısından değerlendirmeye devam etmişti (Yanık, 2011; Çınar, 2018; Bilgin, 2004; Yeşiltaş, 2013). Dolayısıyla, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki yeri netti.

Ancak yüzyılın son on yılında doğru özellikle ikinci Dünya Savaşı sonrası doğru Sovyet umacısının Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla ortadan kalktığı ve AB'nin 1989 yılında Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu reddetmesiyle Batı uygarlığının bir parçası olmasının sorgulandığı bir konjonktürde, ülkenin uluslararası sistemdeki yeri müphem bir hale gelmişti. Buna karşın başta Eski Başbakan (1983-1989) ve Cumhurbaşkanı (1989-1993) Özal olmak üzere Türk yetkililer, Türkiye'yi Batı'nın ayrılmaz bir parçası olan bir köprü ülke olarak tarif etmişlerdi, ki bu tanımda köprülüğün işlevi, Türkiye'nin Batılı değerleri Doğu'ya taşımasıydı. Dolayısıyla Özal'ın dış politikası bir tehdit olarak algılanan Orta Doğu ile olan ilişkilerde daha proaktif bir duruş sergilemeye başlamış ve bu sayede söz konusu bölgede Türkiye'nin etkisinin artırılması amaçlanmıştı (Bilgin, 2004: 280-1).

Özal döneminde başlayan ve 1990'lar boyunca devam eden Türkiye'nin yeni jeopolitik söylemi, savunmacı bir pozisyondan proaktif bir konuma geçişi nihayetine erdiren AKP döneminde daha da sarılaşmıştı. AKP'nin yeni dış politikasının baş mimarı olan Davutoğlu 2000leri "yeni bir coğrafi dönem" olarak düşünmüş ve ülkenin jeopolitik senaryosunun parametrelerini tekrar inşa etme yönündeki niyetlerini açıklığa kavuşturmuştu. Bu anlamda *Stratejik Derinlik* adlı kitabı yeni Türk dış politikasının çerçevesini oluşturdu (Davutoğlu, 2001). Kitap Kemalizmi Türkiye'nin zengin tarihi ve coğrafi mirasının sunduğu olanaklardan yararlanamamakla eleştiriyordu. Türkiye'yi Osmanlı İmparatorluğu'nun ve onun kültürel etki alanının mirasçısı olarak gören Davutoğlu, daha geniş bir coğrafi etki alanı tarif etmişti. Davutoğlu dış politikada, öncelikle Kafkaslar, Balkanlar (Yunanistan ve Bulgaristan dahil olmak üzere), İran, Suriye ve Körfez ülkeleriyle ilişki kurmanın, bölgesel istikrar kadar Türkiye'nin güvenliği yararına da olduğunun iddia edildiği çok katmanlı bir yaklaşım oluşturulması gerektiğini savunuyordu (Davutoğlu, 1994). Bu çok katmanlı ilişki doktrinini takip eden AKP hükümeti yakın ülkelere serbest seyahat için vize muafiyeti anlaşmaları imzalamak, Suriye ve İsrail ve Filistin ve İsrail arasındaki çatışmalarda arabulucu rolü oynamak ve karşılıklı ticaret anlaşmalarına dahil olmak gibi girişimlerle komşu ülkelerle daha sıkı ilişkiler geliştirmek yönünde adımlar atmaya başlamıştı. Davutoğlu'nun stratejik derinlik politikası bu ve benzeri girişimler ile Türkiye'nin bölgesel ve küresel etkisini arttıracak ve bu sayede Türkiye'nin birçok farklı kültürel ve siyasi bölgenin kesişim noktasında olduğu vurgulanacaktı (Handy, 2011: 67).

Türkiye'nin yeni dış politika söylemi her ne kadar uygarlıklar arası diyaloga vurgu yapsa ve uluslararası kurumlar ve Batılı ülkeler ile iş birliği içerisinde çalışmaya meyil gösterse de, aynı zamanda İslam uygarlığının üstünlüğünden hareketle uluslararası sistemde bir değişime ve düzenlemeye çağrıda da bulunuyordu. Bu vizyon esasında üç boyuttan mürekkepti: 1) Batılıların uluslararası kurumların öncülüğünde vücut bulan üstünlük iddialarının reddi; 2) çürüyen Batı uygarlığına alternatif olarak İslam'ın öne çıkartılması ve 3) Türkiye'nin Müslüman dünyadaki merkezi rolü ve uluslararası düzende bölgenin lideri olarak vazgeçilmezliği.

"Eski Türkiye'yi" savunmacı, etkisiz ve güvenlik takıntılı olarak eleştiren Davutoğlu, Türkiye'nin yeni jeopolitik yönelimini yeni devletlerarası sistemde "vazgeçilmez bir ulus" olarak tarif ediyordu. Davutoğlu her şeyden önce küreselleşme sürecine ve Batılı ülkelerin liderlik ettiği uluslararası düzenin mevcut düzenlenme biçimine hayli mesafeliydi. Hem Davutoğlu hem de AKP Batıyı kendi uygarlık normlarını dünyanın geri kalanına empoze eden ve bütün bir dünyanın güvenliğini tehlikeye atan bir bölge olarak ele alıyordu (Davutoğlu,

1994). AKP'nin yeni jeopolitik senaryosunun temelinde Avrupa merkeziliğe ve dünya düzenindeki hâkim ahlaki değerlere meydan okumak vardı (Çınar, 2018: 184-7). Davutoğlu tek kutuplu bir dünya yerine, Avrupa'nın bir arada yaşam ekseninde farklı uygarlık değerlerinin mevcudiyetini kabul etmesinin şart olduğunu iddia ediyordu. Davutoğlu'na (1994) göre bu gereklilik jeostratejik konumu, güçlü ekonomisi ve çok kültürlü mirası nedeniyle Türkiye'ye uluslararası alanda daha aktif bir rol oynaması ve kendi gücünü harekete geçirmesi şansını veriyordu.

AKP'nin tek kutuplu uygarlık eleştirisi Avrupa'nın "ahlak dışı" bir uygarlık olarak nitelendirilmesiyle birlikte ele alınmalıdır. Bu söylem her ne kadar dünyayı benzer bir ikilikle ele alsada, AKP'nin söylemi Türkiye'nin geleneksel jeopolitik vizyonundan ciddi ölçüde farklıdır. Eski söylemde, Batı dünyanın uygarlık merkezi ve daha üstün bir ahlaki ve siyasi kültürün temsilcisiyken, Doğunun geri kalmışlık, köktencilik, karmaşa ve kaos anlamına geldiği iddia ediliyordu. AKP'ye göre bu iddia iki açıdan sıkıntılıydı. İlkin, Orta Doğu'ya içkin olduğu söylenen bu sorunlar bizatihi Avrupa'nın sömürgeci mirasının sonucuydu. Sömürgeciler bu ülkelerin ekonomik kaynaklarını sömürmekle yetinmemişler, ancak Orta Doğu'da temelsiz ulusal sınırlar ve dolayısıyla modern vatandaşlık altında seküler aidiyetler icat etmişlerdi (Başkan, 2018). Dolayısıyla bölgeyi alt üst eden birçok ayrımcılığın ve iç savaşın suçlusu tamamıyla Batı kolonyalizmiydi. İkincisi, Davutoğlu'na göre Orta Doğu'yu nitelendiren sözcükler kaos ve geri kalmışlık değil, "vicdanı ve insanlığı uyandıran mübarek bir aydınlanmanın" merkezi olmasıydı (Başkan, 2018: 270). İslam Osmanlı İmparatorluğu'nun koruyuculuğu altında farklı etnik ve dini aidiyetlerden insanları bir araya getirmeyi başarabilmişti ve bu dönem Orta Doğu'nun en barışçıl yıllarıydı. Davutoğlu ve diğerleri Orta Doğu ve İslam'ın benzer şekilde dünyanın geri kalanının su ve ekmek kadar ihtiyaç duyduğu ahlaki liderliği sağlayabileceğini iddia ediyorlardı (Bilgin ve Bilgiç, 2011: 301). Bu söylem AKP'nin İslam'ı kendi jeopolitik senaryosuna dahil etmesinin yanı sıra, tarihi ve coğrafyayı yeniden yorumlayarak kendi ideal ulusal ve uluslararası düzeni de serimleyebilmesini sağlıyordu.

Türkiye'nin yeni aktif jeopolitik vizyonunun üçüncü ayağı, ülkenin yeni çok uygarlıklı dünya sistemde kendisine biçtiği liderlik rolüdür. Türkiye'nin İslami kimliğinin uluslararası alanda kendisine Müslümanları temsil etme hakkı ve yetisi verdiği düşünülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun miras bıraktığı geleneği temsil ettiğini iddia eden AKP kendi ulusal devlet sınırlarının ötesine taşan ve bütün İslami dünyayı kendi uygarlık havzası olarak ilan eden bir vesayet kurmayı amaçlamaktadır (Bilgin ve Bilgiç, 2011: 182; Saraçoğlu ve Demirkol, 2015: 311). Bu jeopolitik senaryo AKP'nin küresel ve bölgesel gelişmeleri değerlendirdiği bir çerçeve yaratmıştır. Örneğin Davutoğlu liderliği altında Türkiye Arap Baharı

olarak nitelendirilen gelişmelerde merkezi bir rol oynamıştır. AKP'ye göre sözüm ona Arap Baharı, Arap halklarının otantik değerleri ve Arap devletleri arasındaki bağı, halkın gerçek temsilcilerini tıpkı 2002 yılında Türkiye'de olduğu gibi iktidara getirerek yeniden tesis edecektir ki, bu bağ Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki modernleşme hamlelerinin sonucu olarak halk ile Batılı elitler arasındaki yabancılaşmanın sonucunda kopmuştur (Başkan, 2018: 265).

Dahası, bu yeni İslami jeopolitik vizyon AKP'nin Suriye İç Savaşı'na verdiği tepkinin de altında yatan nedendir. AKP iktidarının ilk yıllarında proaktif Orta Doğu politikasının bir parçası olarak Suriye ve Baas rejimi ile iktisadi ve asker ittifak peşinde koşarken, rejime karşı protestoların patlak vermesi AKP tarafından halk hakimiyetinin yeniden tesis edilmesinin bir diğer kertesini olarak ele alınmıştır. İlk başta Suriye hükümetini halkın reform taleplerine kulak vermesi yönünde uyaran AKP, bu tavsiyesi gerçekleşmeyince muhalefeti açık bir şekilde desteklediği ve Baas rejimine karşı uluslararası askeri müdahaleyi talep ettiği hayli saldırgan bir tutum takınmıştır (Başkan, 2018: 268). Makalenin gelecek bölümü Türkiye'nin jeopolitik vizyonu temelinde Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin nasıl görüldüğüne odaklanacaktır.

2. ADLANDIRMANIN JEOPOLİTİĞİ: SURİYELİ GÖÇMENLER KİMDİR?

Türkiye'nin savunmacı jeopolitik vizyonu tarihsel olarak göç meselesine yaklaşımını da şekillendirmişti. Bu, örneğin Türkiye'nin 1951 tarihli Cenova Konvansiyonu'na 1967 tarihli Ek Protokol'de kaldırdığı coğrafi sınırlamaya koyduğu çekinceye kendisini gösterir. Türkiye'nin oryantalist bir jeopolitik anlatının sonucu olarak koyduğu bu çekinceye göre sadece Batı sınırlarından gelen ve insan hakları ihlallerinden kaçan kimseler mülteci olarak adlandırılmıştır, ki sonuç olarak Batılı olmayan ülkelerden gelenler Türkiye'de mülteci statüsüne başvuramazlar (İçduygu, 2000; Kirişçi, 2005). Bu çekince ve sonucunda Batı'dan gelen göçmenler ile Doğu'dan gelen göçmenlere karşı eşitsiz muamele aynı zamanda Türkiye'nin mülteci sorununu uzun yıllar boyunca evrensel bir insani soruna yine evrensel bir insani hakları ve hukuk çerçevesinden bakmaktan ziyade uluslararası siyasette coğrafi konumunu söylemsel olarak nasıl inşa ettiğiyle ilgiliydi. Suriyeli mülteci krizi patlak verdiği zaman Türkiye, Avrupa Birliği'nden gelen baskıların sonucunda Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hakkında Kanun'u çıkarmak üzereydi (Kirişçi, 2014). 2013 ve 2014'te açık kapı politikası sayesinde Suriyeliler kitleler halinde Türkiye'ye geldiler ve Yabancılar Hakkında Kanun şemsiyesi altında geçici koruma statüsü elde ettiler. Bu sayede Suriyeliler Türkiye'de eğitim, ikamet ve çalışma izni gibi haklar elde ettiler ve Türkiye'nin bu

tutumu dünya kamuoyu ve uluslararası kurumlardan övgüler aldı (İçduygu ve Diker, 2017).

Ancak Türkiye'nin açık kapı politikasından ya da Suriyeli mültecilere bu bağlamda bazı hakların tanınmasından daha kafa karıştırıcı olan AKP'nin Suriyeli göçmenleri nasıl tanımladığıydı. Suriyelilerle ilgili yetkililerin başını çektiği kamusal tartışmalar entegrasyon sorunları, yasal ve iktisadi haklar, emek pazarı vs. gibi klasik "göçmen sorunsalı" etrafında şekillenmiyordu. AKP yetkililerinin kullandığı dil "göçmen," veya "mülteçiden" ziyade Suriyeli göçmenleri "misafir" olarak tanımlayan jeopolitik bir dildi. Türkiye'nin Suriyeli mültecilere dair geliştirdiği kimlik politikası hükümetin söylemini iki önemli yoldan etkileyen "İslami uygarlık jeopolitiği" tarafından şekillendiriliyordu. Birincisi, Suriyeli göçmenler misafir olarak adlandırılırken, aynı zamanda daha geniş bir İslami cemaat olan Ümmetin de bir parçası olarak görülüyorlardı. AKP'nin Suriyeli göçmenleri misafir olarak adlandırması kelimenin anlamında müsemma bir şekilde geçiciliğe gönderme yapar. Bir başka deyişle, AKP için Suriyeli göçmenler Türkiye'de bir süre ikamet edecek ama sonrasında mutlaka dönüş yapacak bir insan grubudur. Dahası evrensel göç literatüründe mevcut olmayan bu kavramı icat eden Türkiye'nin yönetici partisi sonuç olarak mülteci statüsünün getireceği birçok yükümlülükten, her şeyden çok da mültecilerin ve/veya göçmenlerin hak taleplerinden kurtulmuştur. Zira bu durum 2014 tarihli yasa ile belirtilen "geçici koruma" statüsü ile güçlendirilmiş ve Suriyelilere belirli haklar sağlansa da tam anlamıyla bir entegrasyon tarif edilmemiş ve bu grubun geçiciliği/misafirliğinin altı çizilmiştir. Suriyeli göçmenlere tanınan bu müphem statü AKP'nin içermeci söyleminin aksine göçmenlere yönelik keyfi ve istikrarsız bir göç rejimi yaratmıştır. Bu durum kuşkusuz AKP'nin göçmenlere haklarını alacakları ve talep edebilecekleri, söz konusu kırılğan toplumsal gruba toplumsal yaşamlarını idame ettirmek üzere yasal ve iyi planlanmış bir zemin sunabilecekleri ve hiçbir siyasi parti ya da grubun insafına kalmadan çeşitli haklara sahip oldukları hak temelli bir yaklaşımdan kaçınmasının hem nedeni ve hem de sonucudur. AKP'nin geçici göçmen statüsü çerçevesinde tanıdığı bazı çalışma izni ve sağlık haklarına rağmen, misafir dilinin müphemliğine sığınan Türkiye emek pazarı, kültürel yaşam ve eğitim gibi alanlarda ise hiçbir zaman iyi tanımlanmış ve kapsayıcı entegrasyon politikaları geliştirmemiştir. Sonuçta ise kırılğan ve geçici bir yasal statüye terkedilen misafirler ev sahibinin insafına kalmıştır.

Ayrıca, göçmen veya insan hakları gibi modern nosyonların tersine, misafir söylemi köklerini tarihsel bir anlatıdan alır. Bu anlatıda zulme uğramış Müslümanların korunması dini bir görev addedilir. Dolayısıyla, AKP 2016'da Eski Başbakan (2003-2014) ve şimdiki Cumhurbaşkanı (2014-) Erdoğan'ın (2016) Birleşmiş Milletler'de yaptığı bir konuşmada görülebileceği üzere göçmen

sorunsalına kendi yaklaşımını ortaya sermek için uluslararası normlarda ve anlaşmalarda veya iç hukukta kullanılan yasal terminolojiye pek başvurmamıştır: “Türkiye 3 milyon misafire ev sahipliği yapmaktadır.” Bu söylem sonrasında partinin diğer yetkilileri tarafından sıklıkla kullanılmış ve yerel yöneticilerin yanında, üst düzey bürokratların resmî açıklamalarında da karşımıza çıkmıştır.

AKP'nin uygarlık perspektifinin amacının, göç söyleminin ana kurucu unsuru olarak ulus devlet ve devletler arası sistemden ziyade Osmanlı geçmişi ve İslami değerlerin tekrar devreye sokulması olduğuna kuşku yoktur. Bu anlamda misafir söyleminin tanımlayıcı niteliklerinden birisi Suriyelileri kendi yöneticilerinin, yani Baas rejiminin zulmüne uğramış insanlar, mazlumlar olarak tanımlamaktır. Dolayısıyla Suriyeli göçmenler ilgili yasal metinlerde tanımlandığı şekliyle koruma hak eden insanlar değil, daha ziyade İslami ilkelere göre korunması gereken dindaşlardır. Hayli dini öğelerle bezeli bu söylemde Suriyelilere milletin misafiri olarak göndermede bulunulurken, Türkiye'nin rolü bir başka İslami terimle, ihtiyaç halinde olanlara ev sahipliği yapan anlamına gelen Ensar'la ifade edilmektedir. Bu terminolojinin kökenleri İslam'ın erken yıllarına kadar götürülebilir: Ensar terimi sığınacak bir yer arayan Muhammed Peygamber'in Hicret'ini anlatırken, kendisine kapıları açan Medine halkı için kullanılmaktadır. Eski Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı (2002-2013 ve 2015 ve 2016) ve son Başbakan Binali Yıldırım (2017a) Göç ve Uyum Sempozyumu'nda yaptığı konuşmada Türkiye'nin Suriyeli mülteci krizindeki rolüne değinirken bu terimi açık bir şekilde ifade etmiştir: “(..)Hicreti bizim kadar kimse bilmez. Hamd olsun bugün bu anlayışla yeryüzünün en merhametli, en şefkatli ülkesinin adı Türkiye'dir.”

Herhangi bir jeopolitik söylemin gücü ve meşruluğu tarih ve coğrafyaya dair nasıl bir anlatı oluşturduğuna dayanır. Türkiye'de eski savunmacı jeopolitik milliyetçiliğe dayanır ve göçmenlere karşı dışlayıcı bir tavır üretirken, AKP'nin İslami jeopolitiği Suriye'deki iç savaştan kaçan Müslüman göçmenler için çok daha içermeci bir tavır geliştirmiştir. Göçe dair İslami bakış açısı ve tarih anlatısı AKP'ye mülteci krizini ve yankılarını, modern bir ulus devletinin uluslararası sorumluluklarından ve seküler bir dilden ziyade uhrevi bir vicdan nosyonu etrafında ele almasını sağlamıştır. TBMM'de yaptığı bir konuşmada Eski İç İşleri Bakanı (2013-2016) Efkan Ala'nın (2016) sözleriyle:

“Bizim Suriyeli kardeşlerimize yaptığımızın dünyadaki bütün ülkeler tarafından takdir edildiği açık bir gerçektir. Ama daha önemlisi milletimiz tarafından takdir edilmiş olmasıdır ve daha da önemlisi bizim inancımızın gereği olan muhacirlere ensar anlayışıyla yardım ediyor olmamızın bizim gönlümüzde oluşturduğu rahattır.”

Türkiye'nin Suriyeli mültecilere karşı dini görevlerini vurguladığı bir parti iç toplantısında, Davutoğlu da hak temelli bir yaklaşımdan kaçınıyordu: “Bizler, insanlık görevimizi yapıyoruz. Bizler, tarihi görevimizi yapıyoruz. Bizler, Rabbimizin bize verdiği mazlumlara, yetimlere sahip çık emrinin gereğini yapıyoruz (Davutoğlu, 2016).”¹

Ensar ve Muhacir gibi kavramlar Suriyeli göçmenleri ve Türkiye'nin onlara karşı sorumluluklarını tarif ederken İslami bir çerçeve kurmakta önemli bir rol oynamış olsa da, bu minvalde Ümmet terimi AKP'nin jeopolitik vizyonunu bize bütün sarıhlığıyla sunar. Bu anlamda AKP Suriyeli göçmenler ve Türkiye'de yaşayan insanlar arasındaki ilişkiyi idealize edilmiş bir Müslüman kardeşliğiyle niteler. Ümmetin bu şekilde kavramsallaştırılması AKP'nin herhangi bir toprak parçasına veya etnik veya dilsel temelli bir birliğe duyulan aidiyeti eleştirmesini sağlar. Bu kardeşlik daha ziyade Peygamberin yolunu takip eden ve yapay kimliklerin ötesine geçen bir Müslüman cemaatini imler. Bu durum zulme uğramış bütün Müslümanlara sığınaklık yapan Türkiye'yi öven Eski Çevre ve Şehircilik Bakanı (2016-2018) Mehmet Özhaseki'nin (2016) sözlerinde açıktır:

“Bu coğrafyanın etrafından ne kadar mazlum varsa bunalan, daralan kim varsa bu coğrafyaya geldi. Buradaki insanlarla akraba oldular, et ile tırnak gibi oldular. Allah'a hamdolsun burada ezanlarımız okunuyor, bayrağımız hür bir şekilde dalgalanıyor ve dünyanın adeta vicdanı olduk biz burada (...) biz hamdolsun hala bu asırda, bu ümmetin vicdanı olmaya devam ediyoruz.”

Türkiye'nin Osmanlı tarihi ile tekrar rabıta kurma ve İslami vesayetini tekrar inşa etme çabası Suriyeli göçmenler bağlamında Ümmet söylemiyle açık bir şekilde pekiştirilmişti. Bu söylemde Suriye'nin iktidar partisi halkına zulmederken, AKP koruyucu/kollayıcı rolünü üstlenmişti. Davutoğlu (2016) böylesi bir İslam anlayışını partiye hitaben yaptığı bir konuşmada şu şekilde dile getirmişti:

“(…) hangi mazlum millet varsa ki müstevlilerin baskısı altındadır, biz onun yanındayız. Hangi halk varsa ki Rabbim bize katından bir yardımcı gönder diye dua etmektedir, biz Rabbimiz adına, O'nun rızası için o halkın yanındayız. Hangi halk var ki tarih adına dönüp kardeşlerim nerede diye sormuşsa kardeşleri olarak Türkmen, Arap, Kürt ayrımı yapmaksızın, biz, onların yanındayız.”

Ancak, Suriyelileri ümmetin bir parçası olarak tarif etmek AKP'nin Müslüman olmayan ve dahası Sünni Müslüman olmayan göçmenlere yönelik

tavrına karşı ciddi şüpheler uyandırır, ki bu durum 2014 yılında Musul'dan kaçan Hristiyanlara ve Yezidilere ve Kobane'den kaçan Kürtlere karşı hiç de içermeci olmayan bir dil kullanmıştı ve bu grupların kendi coğrafyalarında kalmalarını tercih ettiğini ifade etmişti. Dahası ümmet söylemi AKP'nin jeopolitik vizyonunu üç önemli açıdan tekrar inşa etmektedir. Birincisi, Suriyelilerin daha geniş bir Müslüman cemaatinin bir parçası olarak kucaklanması, etnik kimliğe sadakate vurgu yapan ve kendi vatandaşlarına karşı sorumluluklarını bu açıdan tarif eden Kemalist ulus devlet nosyonuna doğrudan bir karşı koyuştu. AKP bu şekilde toprağa bağlı ayrımların ötesine geçen yeni özdeşlik kurma biçimleri tarif etmektedir. İkincisi, bu Ümmet anlayışı aynı zamanda AKP'nin Orta Doğu'da meşru bir liderlik sahibi olma iddiasını kuvvetlendirmiştir. Son olarak, AKP'nin uluslararası sistemde İslami uygarlığın eşit bir taraf olarak görülmesi yönündeki talebi somut dayanaklarını, dünyanın geri kalanına örnek olacak şekilde, Ümmetin birbirine yardım ettiği bu vakada bulur. Dolayısıyla bu sürecin AKP'nin mevcut dünya sisteminin değiştirilmesi amacına destek olduğu muhakkaktır.

Nihayetinde, AKP'nin Türkiye'nin geleneksel jeopolitik söyleminde yaptığı değişim İslam'ın siyasi nüfuz alanını yeniden tarif etmek anlamına geliyordu. Yeni nüfuz alanında göçmenleri ve vatandaşları tarif eden dil, modern devletlerarası sistemin temelini attığı anlam dünyasından farklıdır. AKP veya en azından İslam dünyasının sınırlarında kalan ülkeler için Müslüman kimliği hem göçmenlik ve vatandaşlık hallerini tarif eden yasal kategorilerin ve hem de sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyet gibi diğer özne konumlarının ötesindedir. Bu perspektif Suriyelileri yabancı olarak dahi tarif etmez ve dolayısıyla AKP'nin neden asimilasyon kavramına pek de değinmediğini açıklar, ki asimilasyon gereksiz ve istenmeyen bir süreç olarak tarif edilir. Zira ortada asimile edecek bir şey yoktur. Bu AKP'nin ulus devleti daha içermeci bir forma sokmak ya da Suriyelilerin lehine modern göç yönetiminin ideolojik sınırlarını aşmak istediği anlamına gelmez. Tam tersine, Suriyeli göçmenlere verilen misafir statüsüyle kesilecek şekilde bu gruba karşı birçok ırksal ayrımcılık, sınıf temelli sömürü ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet vakası ortaya çıkmıştır. Yine de AKP yetkilileri, bu gibi örneklerin Ensar bilincinin aşılması sonucu kardeşçe bağların sürdüğü iddia edilen bir toplumsal dokuda anomaliler ve sapmalardan ibaret olduğunu iddia etmektedirler. Suriyeli göçmenlerin İslami bir çerçeveden adlandırılması aslında AKP'nin daha geniş bir jeopolitik söyleminin ve İslami dünyayı ve bu dünyadaki kendi yerini nasıl gördüğünün bir uzantısıdır. Bu makale bir sonraki bölümde AKP'nin Suriyeli mülteciler örneğinde kendisini söylemsel olarak Orta Doğu ve İslami dünyanın geri kalanıyla nasıl ilintilendirdiğini inceleyecektir.

3. MÜLTECİ KRİZİNİN SORUMLULUĞUNU TAŞIMAK: AKP’NİN BÖLGESEL LİDERLİK İDDİASI VE AVRUPA’NIN ÇÖKÜŞÜ SÖYLEMİ

AKP yetkilileri göçmen sorununun dünya düzeninin içerisinde bulunduğu daha geniş çaplı krizin bir semptomu olduğunu iddia etmektedirler. Örneğin hem Ahmet Davutoğlu ve hem de Eski Başbakan Yardımcısı (2014-2018) ve Kültür ve Turizm Bakanı (2017-2018) Numan Kurtulmuş dünyanın mustarip olduğu ahlaki kriz konjonktüründe göçmen krizini çözmenin yeterli olmadığını iddia etmektedirler. Bu anlamda AKP’nin Suriyeli göçmen söylemi Suriyeli göçmenlerin adlandırılmasının ötesine geçmiş ve Avrupa’nın üstün uygarlık iddiasını çürütmeye ve Türkiye’nin Müslüman dünyada liderlik rolü iddia etmesine payanda olmuştur. AKP bu iki amaç doğrultusunda krizin asıl sorumlusu olarak işaret ettiği Avrupa’nın ve Orta Doğu’daki Arap yönetici elitlerin ahlaki ve siyasi başarısızlıklarının altını çizen bir mülteci krizi anlatısı inşa etmiştir.

AKP her şeyden önce Suriye mülteci krizinin altında yatan temel sorunun Orta Doğu’nun içinde bulunduğu durum olduğunu belirtmiştir. Söz konusu coğrafya ayrılıkçı hareketlerle, savaşla ve insan acılarıyla tarumar olmuş bir haldedir (Kurtulmuş, 2016a). Bu esef verici olayların sorumluları arasında kendi halklarının demokratik taleplerini göz ardı eden Esad gibi yönetici elitler vardır. Birol Başkan Türkiye’nin Suudi Arabistan ve ABD ile Rusya ve İran blokları arasındaki kavgadan kaynaklanan fırsatları kullanmak adına Esad’ı eleştirmek hususunda zaman zaman tereddütlü davranırsa da, bölge yöneticilerini halkların reform taleplerine kulak verme konusunda her daim uyardığını iddia etmektedir. Başkan’a göre bu durum Orta Doğu halklarının daha geniş bir bölgesel birlik istediklerine inanan Davutoğlu’nun jeopolitik vizyonunun bir sonucudur. Ancak bölge elitleri, her şeye karşın böl ve yönet stratejisi peşinde koşan Avrupa menşeli projelerin suç ortağı olmayı sürdürmüşlerdir. Suriye’de çatışma sürdüğü müddetçe AKP Esad’a karşı daha da uzlaşmaz bir tavır içerisine girmiş ve nihayetinde kendisini ne pahasına olursa olsun devrilmesi gereken bir diktatör olarak yaftalamıştır (Başkan, 2018: 271). Bu anlamda Erdoğan’ın (2015a) Yedinci Atlantik Konseyi Zirvesi’nde vurguladığı üzere, Esad Suriye halkının uğradığı zulmün ve göç etmesinin esas sebebidir. Her ne kadar Orta Doğu’da vasıflı bir liderliğin yokluğu AKP tarafından bölgenin ahlaki açıdan ayağa kalkmasının ve İslam’ın siyasi gücünün azalmasının sebebi olarak işaret edilse de, Suriyeli mülteci krizinin asıl sebebi Avrupa’nın çöküşüdür.

Suriyeli mülteci krizi AKP’nin bölgede rekabet içerisinde olduğu rejimleri kınamak için bir fırsat yaratmasının yanı sıra, Avrupa’ya yönelik eleştirilerini de kamuoyu önünde dillendirmek için bir şans sundu. Bu bağlamda Türkiye açık kapı

politikasını Avrupa'nın göçmenleri dışlayıcı tutumuyla sık sık karşılaştırdı. CNN International'a bir demeç veren Erdoğan (2015b) Avrupa'yı "Akdeniz'i bir göçmen mezarlığına" çevirmekle suçlamıştı. Benzer şekilde *Guardian*'da yayınlanan bir makalesinde Davutoğlu (2015) Avrupa'nın bölgede bir Hristiyan Kalesi inşa ettiğini belirtmiş ve sayısız Suriyelin ölümüne yol açtığını iddia etmişti. Aslına bakılırsa bu eleştiri tam anlamıyla temelsiz değildi. Kriz karşısında İsveç ve Almanya gibi ülkeler daha içermeci bir yaklaşım geliştirirken, özellikle aşırı sağın güçlendiği ülkeler herhangi bir Suriyeli göçmen kabul etme konusunda aşırı olumsuz bir tutum almışlardı. Bu ülkelerin birçoğu sınır kontrollerini güçlendirmiş ve çitler inşa etmiş ve dolayısıyla Suriyelilerin kara yoluyla Avrupa'ya ulaşımını imkânsız bir hale getirmişlerdi. Deniz yolculuğuyla bu coğrafyaya ulaşmaya çalışan özellikle kadın ve çocukların boğulmuş fotoğrafları gazetelerin manşetlerinde yer buldukları zaman ise uluslararası kamuoyu Avrupa ülkelerini açık şekilde kınamıştı.

Dahası AKP jeopolitik senaryosuna uygun bir şekilde Avrupa'nın mültecilere yaklaşımının bu uygarlığın çöküşüyle birlikte ele alınması gerektiğini söylüyordu. AKP yetkilileri göçün güvenlik politikalarının bir aracı haline getirilmesinin ve Avrupa içerisinde sınırların güçlendirilmesinin Batı'nın bir zamanlar dünyaya hediye ettiği birçok insani değer altının boşaltılması anlamına geldiğini iddia ediyordu. Düzenlediği bir basın konferansında Erdoğan (2017) AB'nin artık insani bir etiğin meşalesini taşımadığını dillendirmişti: "Sınırlarını geçmeye çalışan herkesi ölümle tehdit eden bir milletin geleceği olamaz. Göçmenlerin paralarına, ziynet eşyalarına, çocuklara el koyan bir medeniyetin insanlığa sözü kalmamış demektir. Avrupalı kimi bakanlar sığınmacıları kastederek 'Hepsini denize dökmek lazım. Boğulsalar da umurumuzda değil' diyebiliyorlarsa orada insanlık bitmiş demektir."

İlginç bir nokta da Erdoğan'ın açıklamalarında farklı ülkeler ve değişik politikalar ve yaklaşımlar arasında bir ayırımdan ziyade kıtayı bir bütün olarak ele almasıdır. Dolayısıyla, Erdoğan'ın eleştirileri Avrupa uygarlığının bütününe yönelmektedir. Ama AKP yetkilileri meseleyi sadece Avrupa ile de sınırlı tutmamaktadır. Örneğin, Binali Yıldırım (2017b) için sadece Avrupalı değil, meseleye kararlı bir şekilde müdahale etmeyen Birleşmiş Milletler gibi bütün Batılı kuruluşlar da krizin sorumluluğunu taşımaktadır: "Birleşmiş Milletler sessiz. Cılız bir ses çıkıyor, onu da Birleşmiş Milletler'in beş biraderi var, onlardan birisi, ikisi hemen hamilik yapıyor, gelen karar tasarısını veto ediyor. Böylece de bunun adına 'Birleşmiş Milletler küresel barışa hizmet ediyor.' diye orada burada büyük laflar ediyor. İnsanların öldüğü yerde Birleşmiş Milletler eğer etkin rol alamıyorsa aslında sadece insanlar ölmüyor, insanlık da ölüyor demektir." Dolayısıyla, AKP için Avrupa'nın Suriyeli mültecilere verdiği tepki sadece göçmen karşıtı

tutumunun bir yansıması değil, birçok aşırı sağ popülist partilerde vücut bulduğu üzere gemi azıya almış bir İslam düşmanlığının da ifadesidir. Bu anlamda Avrupa, Avrupalı ırkların ve Hristiyanlığın üstünlüğüne inanan radikallere ve dini fanatiklere teslim olmak üzeredir. *Guardian* gazetesinde yayınlanan makalesinde Davutoğlu (2015) Avrupa'yı tıpkı İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi bir başka felakete doğru hızlıca ilerleyen ve ölmek üzere olan bir uygarlığa benzetmiştir. Davutoğlu bu makalede Avrupa'nın bir uygarlık olarak korkudan beslendiğini ve buna mukabil bölgede yalıtımcı ve ırkçı politikaları körüklediğini iddia etmiştir.

Mülteci krizi hem Avrupa'da hem de İslam dünyasında daha genel bir ahlaki krizin semptomu olarak görülmekle birlikte, AKP'nin bakış açısından Osmanlı imparatorluğu'nun tarihsel deneyimlerinin ve değerlerinin mirasçısı Türkiye yeni bir uygarlık düzeni kurabilecek bir ülke olarak değerlendiriliyordu. Zira AKP'nin jeopolitik anlatısına göre Türkiye Avrupa ve İslam coğrafyasının başarısızlıklarının üstesinden gelebilecek bir ahlaki düzen inşa etmek için hayli elverişli bir konumdaydı. Kurtulmuş göçmen meselesinde Türkiye'nin tutumunun Batı karşısında bir ahlaki üstünlüğe işaret ettiğini belirtir ve Batının materyalist yaklaşımının göçmenleri ülkeler üzerinde bir yükümüşçesine ele aldığını savunur. Buna karşın Türkiye özellikle İslam'a içkin bir Tanrı misafiri nosyonuyla hareket etmiştir. Kurtulmuş (2016a), bu eleştirisini bölgedeki diğer bazı ülkeler ve halklara da yöneltir ve bunları İslam'ı kötüye kullanmakla suçlar. Türkiye'yi ise İslam'ı dünyayı ayağa kaldırma çabasıyla över ve bu ülkenin sadece İslam coğrafyasına değil bütün insanlığa yeni bir umut teşkil ettiğini iddia eder: "Allah'ın izniyle büyük İslam medeniyetinin üçüncü büyük koşusu Türkiye topraklarından, Anadolu erenlerinin topraklarından yeniden başlayacak devam edecektir." Bu ve benzeri iddialar İslam'ın öncü bir rol oynayacağı düşünülen yeni birçok kutuplu dünya öneren AKP'nin jeopolitik senaryosu ile hayli uyumludur. Kurtulmuş'a göre bu alternatif uygarlık vizyonu Farabi'nin İslam'ın Altın Çağ'ını yaşadığı dönemlerde formüle ettiği *Medinet'ül Fazıla* (erdemli kent) kavramından esinlenmiş ve AKP'nin Suriyeli göçmenlere yaklaşımının temellerini atmıştır. Farabi'nin yaklaşımında erdemli kent, yöneticilerinin İslami kurallar ve ayetler doğrultusunda nizamı sağladığı ve halklarını idare ettikleri ve sadece Tanrı'nın inayetiyle kurulabilen bir idari birime denk düşer. Kurtulmuş (2016b) bu geleneği sürdüren Türkiye'nin zalimlere korku saldığını ve mazlumların yüreğini ferahlattığını iddia etmektedir. Erdoğan (2017) da bu anlamda Osmanlı tarihini Avrupa tarihiyle karşılaştırır ve Avrupa'nın utanç ve katliamlarla dolu bir tarihe sahipken Türkiye'nin tarihinin gurur verici olduğunu iddia eder.

Söz konusu kendini doğrulayan söylem Suriyelilerin ülkeye yeniden kabulüne dair AB ve Türkiye arasındaki meşum anlaşmada da tekrar devreye

sokulmuştur. Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya akışını durdurmayı amaçlayan müzakereler 2014'un son aylarında başlamış ve nihayetinde 2016 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Türkiye Avrupa'daki Suriyeli göçmenlerin iade edileceği bir tampon bölge haline gelmiştir. Bunun karşılığında Türkiye'ye 6 trilyon Avroluk bir finansal destek ve Türk vatandaşlarının Avrupa'ya serbest seyahati için vize görüşmelerinin tekrar başlatılması sözü verilmiştir. Dünya çapında insan hakları örgütleri anlaşmayı Cenova Konvansiyonu'nun mülteci kabul prosedürlerine uymamakla eleştirmiş ve Türkiye'nin bir üçüncü taraf ülke olarak pek de uygun olmadığını ifade etmişlerdir. Bu anlaşmayla Türkiye ve AB'nin mültecilerle ilgili uluslararası normlar ve anlaşmalara aykırı hareket ettiği iddialarına rağmen, AKP Avrupa uygarlığını iki konuda suçlamaya devam etmektedir. İlk olarak, Eski Başbakan Yardımcısı (2014-2016) Yalçın Akdoğan (2016) dini görevleri yolunda Türkiye'nin şu ana değin 10 trilyon dolar harcadığını savunurken, Avrupa'nın kendi finansal yükümlülüklerini yerine getirmediğini belirtmektedir. AKP sözcüleri ekonomik eleştirilerinin yanı sıra Avrupa'nın Türkiye'den mülteci alırken uyguladığı seçim kriterlerini de eleştirmişlerdir (Çavuşoğlu 2015).

4. SONUÇ

Bu çalışma eleştirel jeopolitik yazına dayanarak göçmen söylemini ulusal ve uluslararası siyaseti bir sınır çizme faaliyeti olarak ele almıştır. Eleştirel jeopolitik literatür devletlerin jeopolitik anlatılarını ve bu anlatıların meşrulaştırdığı dış politika pratiklerini ülkelerin coğrafi konumlarının ve tarihsel süreçlerinin *doğal* bir sonucu olmaktan ziyade, hâkim ideolojik ve politik hattın altında yattığı söylemsel bir pratiğin sonucu olarak görür. Dolayısıyla, bu jeopolitik anlatıyı politik bir inşa olarak inceleyen eleştirel jeopolitik yaklaşım söz konusu anlatının fay hatlarına odaklanmakta ve yarattığı ve/veya gizlediği yeni toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlikleri ifşa etmektedir. Eleştirel jeopolitik yaklaşıma dayanan bu makale AKP'nin iktidara geldikten sonra savunmacı bir jeopolitikten daha proaktif bir jeopolitik vizyona geçişinin coğrafya, tarih ve kimliğin daha farklı bir şekilde ele alınmasını da beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Avrupa'nın temsil ettiği uygarlık değerlerine, Türkiye'nin Orta Doğu'daki bölgesel rolüne ve İslam'ın önemine yeni bir bakış açısı getiren bu jeopolitik anlatıda, seküler etnik nosyonlardan ziyade İslam'ın, Türkiye'nin kültürünün ve tarihinin tanımlayıcı unsuru olduğunu iddia etmekteyiz. Sonuç olarak "mekansal olarak sabitlenmiş ve toprak bütünlüğüyle ve ulusal olarak tarif edilen bir bölge anlayışından, Orta Doğu gibi daha geniş kültürel bölgelere bir kayış" ortaya çıkmıştı (Yeşiltaş, 2013: 662). Söz konusu yeni jeopolitik vizyon yabancı bir ülkenin sorunu olmaktan ziyade Türkiye'nin iç meselesi olarak görülen Suriye iç savaşına ve daha geniş bir İslami cemaatin üyeleri ve dolayısıyla AKP'nin vesayetinin tebaası olarak görülen

Türkiye’deki Suriyeli mültecilere karşı geliştirilen içermeci yaklaşımda önemli bir rol oynamıştı.

Dolayısıyla, Türkiye’nin Suriyeli mülteci krizine karşı tutumu, tek başına uluslararası siyasette bir koz elde etmek uğruna araçsal bir şekilde Suriyeli göçmenlerin kullanılmasıyla açıklanamaz. Elbette dış politikada uluslararası toplumu ilgilendiren sorunların araçsal bir şekilde kullanıldığı muhakkaktır. AKP Suriyeli mülteci krizini insanların hareketlerini yönetmenin ötesinde, Avrupa ve çeşitli Batılı kurumlarda örneğini gösterdiği üzere çökmekte olan uygarlık değerlerine dair esaslı bir eleştirinin payandası olarak görmüştür. Ancak, Türkiye’nin Suriyeli göçmenlere karşı içermeci yaklaşımı ve bu grubu evrensel bir göçmen söyleminden ziyade misafir ve Ümmet gibi dini içerikli terimlerle adlandırması doğrudan İslamcı siyasetinin ve bu siyasetin ürettiği yeni jeopolitik anlatının sonucudur.

Suriyelileri kendi Ümmetinin bir parçası olarak gören AKP, karasal sınırlar tarafından bölünmemiş bir dünya imgelemi yaratmıştı. Dolayısıyla Suriyeliler mülteciler veya geçici koruma altındaki göçmenlerden ziyade AKP’nin yeni ulus anlayışının ayrılmaz bir parçasıydılar (Saraçoğlu ve Demirkol, 2015). Söz konusu yeni jeopolitik senaryoda Türkiye, Suriyeli mülteciler örneğinde görüldüğü üzere, bütün dünyada zulüm altında acı çeken Müslümanlara yardım eli uzatacak en önemli ülke olarak resmedilmişti.

AKP’nin yeni jeopolitik senaryosundaki bir diğer önemli öge, Suriyeli mülteci krizi ile Batılı politikaların ve İslam dünyasına yaygın kaos ve düzensizliğin sebep olduğu ahlaki krizin arasında kurulan ilişkiydi. AKP’nin özellikle 2010 yılına doğru geliştirdiği uluslararası düzenin değişmesi yönündeki vurgu, Suriyeli mülteci krizi boyunca daha da agresif bir hal aldı. Suriyeli göçmenlere yönelik Avrupa’nın güvenlikçi politikalarını eleştiren bu dil Batının bir uygarlık olarak çöküşünü ve karşısında İslami değerlerin yükselişinin altını çiziyordu. Göçmen krizi süresince Türkiye’nin jeopolitik vizyonu ise insanlığın küresel çaptaki sorunlarının eşsiz ve daha üstün İslami normlarla çözülebileceğinin altını çiziyordu.

Ancak Batı’nın dışlayıcı Hristiyan söylemi ve güvenlikçi politikaları karşısında ahlaki normların temsilcisi olduğu iddia edilen bu İslami dil Suriye göçmen krizi örneğinde her ne kadar ümmetin bir parçası olarak Suriyelilere yönelik bir açık kapı politikasını meşrulaştırmış olsa da, göçmenleri “geçici” bir misafir olarak tarif ediyor ve bu grupları mülteci olarak tanımlamaktan ziyade geçiciliği vurgulanan kırılğan statüye yerleştiriyordu. Söz konusu kırılğan toplumsal grubu İslami bir misafir ve ümmet diliyle tanımlamak AKP’nin evrensel hak temelli bir anlayıştan ve vatandaş ve göçmen kimliği arasındaki açık bir

ayırma dayanan modern göçmen politikalarından da kaçınmasını sağlıyordu. Sonuç olarak, göçmenler Türkiye’de yasal hakları olan bir gruptan ziyade neredeyse tamamen iktidar partisinin keyfine terk edilmiş tebaa haline indirgenmişlerdi. Dahası hak temelli bir söyleme pek de başvurulmaması mültecileri kendilerine yasal olarak tanınan birçok haktan mahrum bırakmıştır. Sonuç olarak ise, Suriyeli göçmenler Türkiye’de her an geri gönderilebilecek, geçici ve kırılğan bir toplumsal grup haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Yalçın (2016), “Kimse Elini Taşın Altına Koymuyor”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/akdogandan-abye-kimse-elini-tasin-altina-koymuyor-40101907> (10.05.2016).

Ala, Efkan (2016), “Yarar Gördüğümüz Suriyelileri Türk Vatandaşlığına Alacağız”, <https://www.hurriyet.com.tr/efkan-ala-yarar-gordugumuz-suriyelileri-turk-vatandasligina-alacagiz-37307965> (12.07.2016).

Başkan, Birol (2018), “Islamism and Turkey’s Foreign Policy During the Arab Spring”, *Turkish Studies*, 19 (2): 264-288.

Bilgin, Pınar ve Ali Bilgiç (2011), “Turkey’s ‘New’ Foreign Policy Toward Eurasia”, *Eurasian Geography and Economics*, 52 (2): 173-195.

Bilgin, Pınar (2004), “A Return to ‘Civilisational Geopolitics’ in the Mediterranean? Changing Geopolitical Images of the European Union and Turkey in the Post-Cold War Era”, *Geopolitics* 9 (2): 269-291.

Campbell, David (1990), “Global Inscription: How Foreign Policy Constitutes the United States”, *Alternatives*, 15 (3): 263-86.

Çavuşoğlu, Mevlüt (2015), “Hayvan mı Seçiyorsunuz?” <https://www.cnnturk.com/turkiye/cavusogludan-avrupaya-hayvan-mi-seciyorsunuz> (06.10.2015).

Çınar, Menderes (2018), “Turkey’s ‘Western’ or ‘Muslim’ Identity and AKP’s Civilizational Discourse”, *Turkish Studies*, 19 (2): 176-97.

Dalby, Simon ve Gearóid Ó’Tuathail (2002), “Introduction: Rethinking Geopolitics: Towards A Critical Geopolitics”, Dalby, Simon ve Gearóid Ó’Tuathail (Der.), *Rethinking Geopolitics* (London: Routledge): 13-27.

Dalby, Simon (1991), “Critical Geopolitics: Discourse, Difference, and Dissent”,

Environment and Planning D: Society and Space, 9 (3): 261-283.

Davutoğlu, Ahmet (1994), “The Clash of Interests: An Explanation of the World [Dis]order”, *Intellectual Discourse*, 2 (2): 107-30.

Davutoğlu, Ahmet (2001), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (İstanbul: Küre Yayınları).

Davutoğlu, Ahmet (2015), “Turkey cannot Deal with the Refugee Crisis Alone”, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/sep/09/turkey-refugee-crisis-christian-fortress-europe> (09.09.2015).

Davutoğlu, Ahmet (2016), “Tek Tek Elimizde Rusya'nın Attığı Her Bombanın Nereye Düştüğünün Bilgisi Var”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-davutoglu-tek-tek-elimizde-rusyanin-attigi-her-bombanin-nereye-dustugunun-bilgisi-var-40052062> (09.02.2016).

Dodds, Klaus-John (1993), “Geopolitics, Experts and the Making of Foreign Policy”, *Area*, 25 (1): 70-74.

Dodds, Klaus-John (1994), “Geopolitics and Foreign Policy: Recent Developments in Anglo-American Political Geography and International Relations”, *Progress in Human Geography*, 18 (2): 186-208.

Düvell, Franck (2018), “The 2015 Refugee Crisis, EU-Turkey Relations and Migration Diplomacy,” “Who Counts in Crises? The New Geopolitics of International Migration and Refugee Governance”, *Geopolitics*, 23 (1): 217-243.

Erdoğan, Recep Tayyip (2015a), *Türkiye Onurlu Mücadelesinde Yalnız Bırakıldı*, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/onurlu-mucadelede-yalniz-birakildik-2150631> (19.11.2015).

Erdoğan, Recep Tayyip (2015b), “Bu Fotoğrafi Görünce Yıkıldım”, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhurbaskani-erdogan-o-fotograf-gorunce-yikildim-2112481> (04.02.2015).

Erdoğan, Recep Tayyip (2016), “Aylan Bebeğe Kadar Neredeydiniz?”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-ortak-tavri-sergileyemedik-40094668> (27.04.2016).

Erdoğan, Recep Tayyip (2017), “Erdoğan Konuştu, Querasma Dikkatle Dinledi”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-konustu-querasma-dikkatle-dinledi-40682352> (18.12.2017).

Gökalp-Aras, N. Ela ve Zeynep Şahin-Mencütek (2106), “From Assertive to Opportunist Usage of Mass Migration for Foreign and Asylum Policy: Turkey’s Response to the Refugees from Syria”, Sirkeci, İbrahim ve Barbara Push (Der.), Turkish Migration Policy (London: TP London): 91-127.

Greenhill, Kelly M (2010), *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy* (Ithaca: Cornell University Press).

Handy, Nathaniel (2011), “Turkey’s Shifting Relations With Its Middle East Neighbors During the Davutoğlu Era: History, Power and Policy”, *Bilgi University Journal*, 23: 61-85.

İçduygu, Ahmet (2000), “The Politics of International Migratory Regimes: Transit Migration Flows in Turkey”, *International Social Science Journal*, 52 (165): 357-367.

İçduygu, Ahmet ve Eleni Diker (2017), “Labor Market Integration of Syrian Refugees in Turkey: From Refugees to Settlers”, *The Journal of Migration Studies*, 3 (1): 12-35.

Kirişçi, Kemal (2005), “A Friendlier Schengen Visa System as a Tool of ‘Soft Power’: The Experience of Turkey”, *European Journal of Migration and Law* 7 (4): 343-367.

Kirişçi, Kemal (2014), *Syrian Refugees and Turkey’s Challenges* (Washington, D.C.: The Brookings Institution).

Kuus, Merje (2017), “Critical Geopolitics”, <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/978019084626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-137> (23.06.2020).

Kurtulmuş, Numan (2016a), “Dünyanın Yesevi’nin Çizgisine İhtiyacı Var”, <https://www.yenisafak.com/gundem/yesevinin-cizgisine-ihciyac-i-var-2423294> (26.02.2016).

Kurtulmuş, Numan (2016b), “Avrupa’nın Mülteci Tedbirleri Beyhude Bir Çabadır”, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/basbakan-yardimcisi-kurtulmus-avrupanin-multeci-tedbirleri-beyhude-bir-cabadir/660823> (08.10.2016).

Mitchell, Christopher (1989), “International Migration, International Relations and Foreign Policy”, *International Migration Review*, 23 (3): 681-708.

O’Tuathail, Gearóid Ó. ve John Agnew (1992), “Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy”, *Political Geography*, 11 (2): 190-204.

Özerim, Mehmet Gökay (2018), “Stretching, Opening or Sealing the Borders: Turkish Foreign Policy Conceptions and their Impact on Migration, Asylum and Visa Policies”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 20 (2): 165-182.

“Özhaseki, Mehmet (2016), Başka Ülke Perişan Olurdu”, <https://m.yeniakit.com.tr/kart/haber/ozhaseki-baska-ulke-perisan-olurdu-206487.html> (27.08.2016).

Saraçoğlu, Cenk ve Özhan Demirkol (2015), “Nationalism and Foreign Policy Discourse in Turkey Under AKP Rule: Geography, History and National Identity”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 42 (3): 301-319.

Teitelbaum, Micheal (1984), “Immigration, Refugees, and Foreign Policy”, *International Organization*, 38 (3): 429-450.

Tolay, Juliette (2016), “Mass Migration and Images of State Power: Turkey’s Claim to the Status of a Responsible Rising Power”, *Rising Powers Quarterly*, 1 (2): 135-149.

Yanık, Lerna K. (2011), “Constructing Turkish ‘Exceptionalism’: Discourses of Liminality and Hybridity in Post-Cold War Turkish Foreign Policy”, *Political Geography*, 30 (2): 80-89.

Yeşiltaş, Murat (2013), “The Transformation of the Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy”, *Turkish Studies*, 14 (4): 661-687.

Yıldırım, Binali (2017a), “Suriyelilerin 976 Bini Okul Çağındaki Çocuklardan Oluşuyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/basbakan-yildirim-suriyelilerin-976-bini-okul-cagindaki-cocuklardan-olusuyor/1005707> (15.12.2017).

Yıldırım, Binali (2017b), “Sadece İnsanlar Ölmüyor İnsanlık da Ölüyor”, <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/basbakan-yildirim-bm-etkin-rol-alamiyorsa-insanlik-da-oluyor-demektir-12418716> (22.11.2017).